

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Географічний факультет

Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

Палеоландшафти квартеру

вибіркова

Освітньо-професійна програма **Географія**

(назва програми)

Спеціальність **106 Географія**

(вказати: код, назва)

Галузь знань **10 Природничі науки**

(вказати: шифр, назва)

Рівень вищої освіти **третій (освітньо-науковий) рівень**

(вказати: перший (бакалаврський)/другий (магістерський)/третій (освітньо-науковий))

географічний

(назва факультету/інституту, на якому здійснюється підготовка фахівців за вказаною освітньо-професійною програмою)

Мова навчання

українська

(вказати: на яких мовах читається дисципліна)

Розробники: Рідуш Б.Т., завідувач кафедри фізичної географії,
геоморфології та палеогеографії, проф., д. геогр. н.,

(вказати авторів (викладач (ів)), їхні посади, наукові ступені, вчені звання)

Профайл викладача (-ів)

<http://terra.chnu.edu.ua/bogdan-tarasovych-ridush/>

Контактний тел.: +38 (0372) 584853

E-mail: b.ridush@chnu.edu.ua

Сторінка курсу в Moodle: <https://moodle.chnu.edu.ua>

Консультації Очні консультації: понеділок та четвер 15.00-17.00

Онлайн-консультації: за попередньою домовленістю.

1. Анотація

Палеоландшафти кватеру, або четвертинного періоду, визначають ландшафтні умови і характер природних середовищ на поверхні Землі впродовж останніх приблизно 2,6 мільйонів років. Протягом четвертинного періоду на Землі відбувалися значущі зміни в кліматі та ландшафті, пов'язані з коливанням температур і змінами розподілу льодовикових покривів. Головним чином, кватер відомий своїми льодовиковими і міжльодовиковими періодами.

Під час льодовикових періодів великі частини континентів були вкриті льодом, що призводило до змін в морфології ландшафту та впливало на гідрографію. Періоди між льодовиковими епохами характеризувались таненням льодовиків і розширенням лісових територій. Такі зміни в природному середовищі впливали на розподіл рослин і тварин, включаючи людину.

Вивчення четвертинних відкладів дозволяє розуміти, яким був клімат і як виглядали ландшафти в минулому.

2. Мета навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни «Палеоландшафти кватеру» полягає в детальному вивченні та розумінні природних та геологічних аспектів ландшафтної еволюції кватеру Землі. Також цей курс має на меті поглибити знання про еволюцію природних середовищ у четвертинному періоді та надати їм методологічні інструменти для дослідження та розуміння палеоландшафтів.

Завдання курсу полягають у: вивченні геологічної історії четвертинного періоду, аналізі палеокліматичних змін, розгляді палеонтологічних даних, вивченні антропогенного впливу людської діяльності, методів дослідження, та формуванні навичок роботи з геологічними та археологічними джерелами:

3. Результати навчання

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 01. Здатність до абстрактного мислення, пошуку та критичного аналізу інформації, презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою.

Спеціальні компетентності спеціальності (СК)

СК01. Здатність демонструвати знання сучасного стану, основних тенденцій і перспектив розвитку географії та виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у сфері географії та/або дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з географії та суміжних галузей.

СК 04. Здатність до наукової аргументації, володіння системним науковим світоглядом, застосовувати сучасні методи географічних та міждисциплінарних досліджень, інформаційні та комунікаційні технології, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій діяльності.

Результати навчання за ОНП «Географія»

РН01. Застосовувати сучасні концептуальні знання географії, її окремих напрямків та суміжних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових досліджень та здійснення професійної діяльності.

РН03. Володіти методологією природничо- та/або суспільно-географічних досліджень, застосовувати її у власній науковій діяльності та викладацькій практиці.

РН04. Планувати і виконувати експериментальні та/або теоретичні дослідження з використанням сучасних підходів та методів у сфері географії, природокористування, регіонального розвитку, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику.

РН05. Використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології, програмне забезпечення при проведенні наукових досліджень та в освітній діяльності;

РН06. Вільно презентувати і обговорювати державною та іноземною мовами з фахівцями та широкою аудиторією з дотриманням норм академічної етики результати досліджень, наукові та прикладні проблеми з географії, природокористування та регіонального розвитку, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних вітчизняних та міжнародних наукових виданнях.

РН07. Розробляти і викладати навчальні дисципліни, дотичні до предметної області географії, обґрунтовано обирати та ефективно використовувати сучасні освітні технології, методи й засоби навчання у закладах вищої освіти та інших установах і організаціях, що здійснюють підготовку фахівців у сфері географії, природокористування та регіонального розвитку.

4. Опис навчальної дисципліни

4.1. Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр										Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	змістових модулів	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні заняття	
денна	1	2	3	90	2	10	20	-	-	60	-	іспит

4.2. Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Теми лекційних занять	Змістовний модуль 1											
Тема 1. Геологічна історія квартеру. Формування та розвитку геологічних процесів, горотворення, зледеніння, дегляціація, тектонічна активність і зміни в рельєфі	18	2	4			12						
Тема 2. Зміни клімату протягом четвертинного періоду, включаючи періоди льодовикових та міжльодовикових епох, та їхній вплив на ландшафтні умови	18	2	4			12						
Тема 3. Високі флори та фауни квартеру. Екосистеми та взаємодія між організмами	18	2	4			12						
Всього (М1)	54	6	12			36						
Змістовний модуль 2												
Тема 4. Антропогенний вплив ранніх людей на палеоландшафти через зміни в рослинному покриві, використання ресурсів та інші фактори	18	2	4			12						

Тема 5. Методи дослідження. Сучасні методами реконструкції палеоландшафтів за аналізом стратиграфічних та археологічних даних, палеогрунтові та палеоботанічні дослідження. Методи датування.	18	2	4			12						
Всього (М2)	36	4	8			24						
Всього	90	10	20			60						

4.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість балів	Кількість годин
1	Хроностратиграфічна схема квартеру України та її кореляція з міжнародними шкалами	4	4
2	Лесово-грунтові, озерні, алювіальні та печерні палеогеографічні архіви	4	4
3	Палеогеографічні індикатори	4	4
4	Фауністичні комплекси квартеру Євразії	4	4
5	Антропогенез та видове різноманіття гомінідів	4	4

4.4. Самостійна робота

№	Назва теми	Форми контролю	Кількість балів
1	Альпійський орогенез та його вплив на клімат	Дискусія, есе	8
2	Геохронологія квартеру.	Усне опитування, есе	8
3	Астрономічні чинники змін клімату	Дискусія, практична робота	8
4	Палеоландшафти областей помірного клімату	Усне опитування, практична робота	8
5	Палеоландшафти тропічних та екваторіальних областей	Усне опитування, контрольна робота	8

5. Освітні технології, методи навчання і викладання навчальної дисципліни

У ході вивчення предмету "Палеоландшафти квартеру", головними методами навчання є лекції та практичні заняття. Самостійна робота також має значуще значення.

На лекціях розкривається науковий та теоретичний зміст тем, які вивчаються, а також практичне застосування цих знань. Лекції ведуться у формі діалогу, і матеріал завжди пояснюється. Зокрема, використовуються ілюстрації та відеопрезентації для кращого усвідомлення матеріалу.

Практичні заняття призначені для поглиблення та закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи. Крім того, їх метою є розвиток практичних навичок та їх використання у реальних ситуаціях.

Самостійна робота передбачає самостійне вивчення відповідних тем, засвоєння необхідної інформації та розвиток творчих здібностей здобувачів. Крім того, вона сприяє формуванню у здобувачів навичок самостійного аналізу вивченого матеріалу і практичного застосування отриманих знань.

6. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

6.1. Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

Оцінкою «А» оцінюється повна та аргументована відповідь на теоретичне запитання, тестові питання та сформульовано правильні визначення з глосарію, а також подано правильний розв'язок задачі, що розкриває суть матеріалу, що свідчить про вміння аналізувати матеріал та робити змістовні висновки. Відповідь повинна бути чіткою, логічною і послідовною.

Відповідь оцінюється на «В» за умови розкриття теоретичного питання білету та тестових завдань, понять з глосарію і задачі, але містить неточності, що не суттєво впливають на зміст завдання.

Відповідь оцінюється на «С» за умови повного та правильного розкриття одного з питань білету, але у відповіді не достатньо правильно сформульовано визначення з глосарію. У той же час тестові та практичні завдання вирішені на належному рівні.

Якщо підхід викладення матеріалу правильний, але виявляється недостатнє його розуміння, і в той же час практичне завдання розв'язано з деякими неточностями виставляється оцінка «D».

Відповідь оцінюється на «Е» у випадку правильного підходу до викладення теоретичного матеріалу та розв'язання практичного завдання.

В усіх інших випадках відповідь оцінюється на «Fх».

Загалом максимальна кількість балів, які може отримати здобувач така: практичні роботи (20), самостійна робота (40).

6.2. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
Відмінно	Оцінка (бали) A (90–100)	Пояснення за розширеною шкалою відмінно
Добре	B (80–89)	дуже добре
	C (70–79)	добре
Задовільно	D (60–69)	задовільно
	E (50–59)	достатньо
Незадовільно	FX (35–49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1–34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

6.3. Засоби оцінювання

Здобувач, який не отримав позитивні оцінки за підсумками роботи над кожним модулем, вважається не атестованим та не допускається до складання заліку. Допущеним до складання заліку здобувач може бути лише у разі відпрацювання всього матеріалу, передбаченого навчальним планом у повному обсязі, або тієї частини навчального матеріалу, за який отримано незадовільну оцінку, або за яким він неатестований.

Облік успішності за формами поточного контролю знань за такими видами роботи:

– підготовка рефератів та ІНДЗ,

- комп'ютерне тестування,
- письмове визначення основних понять,
- контрольні роботи, самостійні роботи,
- розв'язання задач.

7. Контроль та оцінювання результатів навчальних досягнень з навчальної дисципліни.

Форми поточного та підсумкового контролю

- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- реферати;
- розрахункові, графічні, розрахунково-графічні роботи
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ:

- іспит

8. Рекомендована література

8.1. Основна

1. Герасименко Н.П. Палеогеографія четвертинного періоду України (палеоландшафти): підручник. К.: Прінт-Сервіс, 2020. 296 с.
2. Просторово-часова кореляція палеогеографічних умов четвертинного періоду на території України / За ред. Ж.М.Матвіїшиної. К.: Наук. думка, 2010. 191 с.
3. Степанчук В.М., Матвіїшина Ж.М., Рижов С.М., Кармазиненко С.П. Давня людина: палеогеографія та археологія. К.: Наук. думка, 2013.
4. Encyclopedia of Paleoclimatology and Ancient Environments / V. Gornits (Ed.). Springer, 2009. 1048 p.
5. Quaternary Geochronology. Methods and Applications / Noller J.S., Sowers J.M., Lettis W.R. (Eds.) Washington, 2000.

8.2. Додаткова

1. Сучасна динаміка рельєфу України / За ред. В.П. Палієнко. – К.: Наук. думка, 2005. – 268 с.
2. Roberts N. The Holocene. An Environmental History. Wiley Blackwell, 2014. 364 p.
3. Lahee F. Field Geology. New York – Toronto – London, 1961. In 2 volumes.
4. Hugget R.J. Fundamentals of Geomorphology. NY, 2007. 466 p.
5. Bridge J., Demicco R. Earth Surface, Processes, Landforms and Sediment Deposits. Cambridge University Press, 2008. 815 p.

Власні публікації викладача з тематики курсу

1. Андрейчук В.М., Гембіца П., Коржик В.П., Рідуш Б.Т. Палеогеографічні дослідження голоценового алювію в Багненській долині (Буковинське Передкарпаття, Чернівецька область). *Науковий вісник Чернівецького університету. Географія*. Вип. 616. Чернівці: Рута, 2012. С. 5-11.
2. Бондар К.М., Рідуш Б.Т. Динаміка кліматичних змін в Криму у голоцені-верхньому плейстоцені за даними магнітних досліджень пухких відкладів печери Еміне-Баїр-Хосар. *Вісник Київ. ун-ту. Геологія*. 2010. Вип.48. С. 39-44.
3. Герасименко Н.П., Корзун Ю.Л., Рідуш Б.Т. Природні зміни впродовж пізньольодовиків'я та голоцену у середньому Припрутті (за даними палеонтологічного та літологічного вивчення відкладів печери Буковинка, зал Сухий. *Фізична географія та геоморфологія*. 2014. Вип. 2 (74). С. 68-74.

4. Корзун Ю.Л., Рідуш Б.Т. Реконструкція палеогеографічних умов формування рихлих відкладів печери «Буковинка» (за даними літологічного аналізу). *Фізична географія та геоморфологія*. 2011. Вип.2(63). С. 85-91.
5. Рідуш Б.Т. Гіпогенний карстогенез у пісковикових формаціях Українських Карпат. *Український географічний журнал*. – 2010. – №1. – С. 18-22.
6. Калущ Ю., Рідуш Б. Голоценові сейсмодислокації Кельменецького Подністров'я. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 587-588: *Географія*. Чернівці: Рута, 2011. С. 13-18.
7. Киналь О.В., Проскурняк М.М., Рідуш Б.Т., Чернега П.І. Буковинськими Карпатами та Передгір'ям: путівник наукової екскурсії конференції «Еволюція та антропогенізація ландшафтів передгірських і гірських територій» 31 трав. – 2 черв. 2012 р. – Чернівці: Букрек, 2012. – 32 с.
8. Kalush I., Ridush B. Holocene seismodislocations of Kelmentsy part of the Dniester area, Ukraine. *Georeview* 02/2013; 22(1):1-7.
9. Горда Л., Рідуш Б. Еволюція Подільсько-Буковинської частини долини Дністра в пізньому кайнозої. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 672-673. *Географія*. Чернівці: Рута, 2013. С. 5-10.
10. Поп'юк Я., Рідуш Б. Будова нижніх терас долини р. Дністер (на прикладі ділянки Василів-Дорошівці). *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2020. Вип. 824: *Географія*. С. 75-86.
11. Рідуш Б. Підземні палеоландшафти. *Фізична географія та геоморфологія*. К.: ВГЛ Обрії, 2005. Вип. 48. С. 77-82.
12. Рідуш Б., Поп'юк Я. Аномальні потужності руслового алювію в терасових відкладах Середнього Подністров'я. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. Вип. 762-763: *Географія*. С. 49-57.
13. Рідуш Б.Т., Дутчак М.В., Холявчук Д.І. Природно-антропогенні об'єкти Північно-Бессарабського Придністер'я. Путівник наукової конференції «Від географії до географічного українознавства: еволюція освітньо-наукових ідей та пошуків (до 140-річчя започаткування географії у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича)» 12-13 жовтня 2016 / За ред. Б.Т.Рідуша. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т, 2016. – 24 с.
14. Рідуш Б.Т., Марчук Л. В. Розвиток долини Дністра в межах Товтрової зони у пліоцені та ранньому плейстоцені. *Науковий вісник Чернівецького університету. Географія*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. Вип. 803. С. 96-102.
15. Gębica P., Jacyszyn A., Krapiec M., Budek A., Czumak N., Starkel L., Andrejczuk W., Ridush B., 2016. Stratigraphy of alluvia and phases of the Holocene floods in the valleys of the Eastern Carpathians foreland. *Quaternary International*, Vol.415, pp.55:66.
16. Gąsiorowski M., Hercman H., Ridush B., Stefaniak K., 2014. Environment and climate of the Crimean Mountains during the Late Pleistocene inferred from stable isotope analysis of red deer (*Cervus elaphus*) bones from the Emine-Bair-Khosar Cave. *Quaternary International*, Vol. 326–327, Pp. 243–249. 10.1016/j.quaint.2013.12.020
17. Gerasimenko, N., Ridush, B., Avdeyenko, Y., 2020. Late Pleistocene and Holocene environmental changes recorded in deposits of the Bukovynka Cave (the East-Carpathian foreland, Ukraine). *Quaternary International*, V. 504, pp. 96-107.
18. Haesaerts P., Gerasimenko N., Damblon F., Yurchenko T., Kulakovska L., Usik V., Ridush B. 2020. The Upper Palaeolithic site Doroshivtsi III: a new chronostratigraphic and environmental record of the Late Pleniglacial in the regional context of the Middle Dniester-Prut loess domain (Western Ukraine). *Quaternary International*. 546 : 196-215. doi.org/10.1016/j.quaint.2019.12.018
19. Nadachowski A., Krajcarz M., Krajcarz M.T., Madeyska T., Ridush B., Valde-Nowak P., Wojtal P., Zarzecka-Szubińska K., 2015. Fauna kręgowców z wybranych stanowisk strefy

- pery- i metakarpackiej w młodszym plejstocenie (Фауна хребетних із деяких стоянок пери- і метакарпатської зони у пізньому плейстоцені). In: M. Łanczont, T. Madeyska (red.), *Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej* (Палеолітична екумена пери- і метакарпатської зони), Wyd. UMCS, Lublin 2015. – S. 599-642.
20. Sykut M., Pawełczyk S., Piotrowska N., Stefaniak K., Ridush B., Makowiecki D., Kosintsev P., Wilkens B., Borowik T., Fyfe R., Woodbridge J., Niedziałkowska M. Variability in feeding habitats of red deer sensu lato in Eurasia in the Late Pleistocene and Holocene. *Journal of Archaeological Science*, 2023, 150, 105726. <https://doi.org/10.1016/j.jas.2023.105726>

9. Інформаційні ресурси

- 1.Бібліотечний сайт кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії
<https://collectedpapers.com.ua/>
<https://www.qra.org.uk/our-work/outreach/what-is-the-quaternary/>
<http://quaternary.stratigraphy.org/charts/>
<https://www.uu.nl/en/research/departement-of-physical-geography/quaternary-climate-and-sea-level-change>
<https://www.geologieportal.ch/en/themes/fundamentals-of-geology/quaternary-geology.html>
<https://www.youtube.com/watch?v=utqXCCgaXMQ>

Розподіл балів

Поточне оцінювання (аудиторна та самостійна робота)					Кількість балів (залік)	Сумарна кількість балів
ЗМ 1			ЗМ 2		40	100
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5		
12	12	12	12	12		